

“‘EY VÂÝ DİLEM”DEN “‘EY VÂÝ GÖNÜL”E: BİR NAZİRE SİLSİLESİNİN SERÜVENİ

Güzide Lale HİDAYETOĞLU*

ÖZ

Nazire, bir şairin şiiri misal kabul edilerek çoğunlukla aynı konu, vezin, kafiye veya redifle şiir yazma geleneğidir. Klasik Türk edebiyatında sıkça rastlanan bu gelenek, hem şairlere alıştırma yapabilecekleri bir alan açmakta hem zemin şiire meydan okuma işlevi üstlenmekte hem de zemin şiirle beraber bir ekol oluşturmaktadır. Bu işlevler doğrultusunda yüzyıllar boyunca pek çok nazire silsileleri oluşmuştur. Bunlardan bir tanesi “‘ey vâý gönül” redifli nazire silsilesidir. Bu redifin Hz. Mevlânâ’nın Divan-ı Kebir’inde kullandığı “vâý dilem” redifiyle benzerliği dikkat çekmektedir. Ayrıca, bu müşterek hususiyeti fark etmemizi sağlayan İtrî’nin Segâh Mevlevî Âyînî’nde tekrar eden “‘ey vâý dilem” ifadelerini haiz 2 tane rubai bulunmaktadır. Anadolu’da Türk edebiyatının oluşması ve gelişmesinde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin eserlerinin ve Mevlevîliğin etkisi göz önüne alındığında bu redif benzerliğinin tesadüfi olmadığı düşünülmüş ve incelenmeye değer görülmüştür.

Bu çalışmada, Mevlânâ’nın Divân-ı Kebir’inde bulunan “vâý dilem” redifli gazelinin ve iki rubaisinin Segâh Âyînî’ndeki rubailerin ve Türk edebiyatındaki “‘ey vâý gönül” redifli nazire silsilesinin zemin şiiri olma ihtimali değerlendirilmiştir. Bu vesileyle, pek çok Türkçe-Farsça divan ile ayin ve nazire mecmuaları gözden geçirilmiş, mezkûr redifle yazılmış yaklaşık 20 şiir tespit edilmiş ve derlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türk edebiyatında yaygın olarak kullanılan bir redifin ilham kaynağının Hz. Mevlânâ’nın bir şiiri olup olmayacağını tartışmaya açmak ve nazire-zemin şiir ilişkisine

* Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 4. sınıf öğrencisi, İstanbul / Türkiye. guzidelale@hotmail.com

farklı bir perspektiften yaklaşmaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk şiiri, nazire, gönül, Mevlevi Ayini, Divan-ı Kebir.

From “Ey vay dilem” to “Ey vay gönül”: The Journey of a Nazire Sequence

Güzide Lale HİDAYETOĞLU[†]

Abstract

Nazire is the tradition of composing a poem modeled after another poet's work, usually adhering to the same theme, meter, rhyme or refrain. This practice, frequently encountered in Classical Turkish literature, not only provides poets with field for practice, but also functions as a challenge to the previous poem, along with forming a literary school around the foundational(*zemin*) poem. In accordance with these functions, over the centuries, numerous *nazire* sequences emerged. One of these chains is the poems with the refrain of “*ey vay gönül*”. The resemblance of this refrain to the refrain of “*vây dilem*” used in Rumi's *Divan-i Kebir* is particularly noteworthy. Additionally, *Itrî's Segah Mevlevi Ceremony*, which promoted us notice this shared feature, has two *rubais* with repeated “*ey vâ y dilem*” words. Considering the effect of Rumi's works and the *Mevlevi Order* on the formation and development of Turkish literature in Anatolia, this resemblance of the two refrains is unlikely to be merely coincidental, therefore considered worthy for academic research.

In this study, the possibility of ghazal with refrain “*vây dilem*” and two *rubais* in Rumi's *Divan-ı Kebir* may be the foundational poem of both two *rubais* in *Segah Ayin* and *nazire* chain with refrain “*ey vâ y gönül*” in Turkish literature has been evaluated. In this regard, many Turkish and Persian *divans*, *ayin* and *nazire* journals were examined. Approximately 20 poems with this refrain has been determined and compiled. The purpose of this study is to bring into question whether Rumi's poems can inspire one of the common refrains in Turkish literature, and approach the relationship between *nazire* and foundational poem from a different perspective.

Keywords: Classical Turkish poetry, nazire, gönül, Mevlevi Ceremony, *Divan-ı Kebir*.

[†] Senior student at Boğaziçi University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, İstanbul, Türkiye.

Giriş

Nazire, bir şairin şiiri¹ model alınarak çoğunlukla aynı konu, vezin, kafiye veya redifle şiir yazma geleneğidir.² Klasik Türk edebiyatında şairler nazireye sıkça başvurmuş, üzerine pek çok mecmua yazılmış ve bir gelenek haline gelmiştir. Nazireyi “Osmanlı şiir akademisi” olarak niteleyen Mehmet Kalpaklı, bunun “önceki metin yapısının temel taşlarını kullanarak yepyeni bir metin bina etme uğraşı” olduğunu ifade etmektedir.³ Nazireler genellikle şu üç amaç doğrultusunda yazılmıştır: 1. Şair adaylarının ustalarını taklit ederek nasıl şiir yazılacağını öğrenmeleri ve alıştırma yapımları, 2. Usta şairlerin şiirlerine nazire yazarak onlardan daha iyi şiir yazabileceklerini göstermek ve onlara meydan okumak, 3. Dostluk göstermek amacıyla, şiiri veya şiirin bir unsurunu beğendiği için nazire yazmak.⁴ Bütün bu amaçların yanında şairler, zemin şiiri seçerken takip ettiği veya usta olarak addettiği şairle birlikte bir ekol oluşturmakta ve bu durum şairlerin etkileşim ağını takip etmeyi kolaylaştırmaktadır.

Türk edebiyatındaki nazire silsilelerinden bir tanesi “ey vây gönül” redifli nazire silsilesidir. Bugün ulaşabildiğimiz nazire mecmuaları arasında sadece Eğridirli Hacı Kemal’in Câmîü’n-Nezâir’inde⁵ bulunan bu silsile, sözü geçen mecmuada 3 tanesi sadece “gönül” redifli olmakla beraber, 9 şiirden müteşekkildir. Bu şiirler sırasıyla: Ahmed Paşa, Kemâl, Hufî/Hafî/Huffî⁶, Melîhî, Mü’min⁷, Yakînî ve

¹ Nazirenin kapsamına giren yalnızca şiir değildir. Başka eserlere, mesela baştan sona bir mesneviye de nazire yazılabilir. Bkz. Leyla ve Mecnun mesnevileri. Nazire, muhtevası bir hayli geniş bir kavramdır. Bu makalede hususen şiire odaklanıldığı için tanımı şiir bağlamında verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Fatih Köksal, *Sana Benzer Güzel Olmaz –Divan Şiirinde Nazire-* (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2018).

² Makaleyi öncesinde okuyarak fikirlerini paylaşan kıymetli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Gülşah TAŞKIN’a ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÇİPAN’a şükranlarımı sunarım.

³ Mehmet Kalpaklı, “Osmanlı Şiir Akademisi: Nazire”, *Türk Edebiyatı Tarihi 2* (İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007), 133.

⁴ Kalpaklı, “Osmanlı Şiir Akademisi: Nazire”, 135.

⁵ Yasemin Ertek-Morkoç, *Eğridirli Hacı Kemal’in Câmîü’n-Nezâir’i 1. Cilt* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003), 1262-1271.

⁶ Mahlasının okunuşu hakkında ihtilaflar olan şairin “ey vây gönül” redifli murabbaının yanında, silsilenin en sonunda “gönül” redifli bir gazeli de mevcuttur fakat bu

Halîlî mahlaslı şairlerindir. Silsilenin ilk sırasında Ahmed Paşa'yı veren Eğridirli, nazirenin zemin şiiriyle veya sıralamada izlediği yöntemle alakalı herhangi bir bilgi vermemektedir.

Bahsi geçen nazire silsilesine günümüzde yapılan çeşitli çalışmalarda da yer verilmiş ve şiir zinciri zamanla genişlemiştir. Bunlardan bir tanesi Fatma Türk'ün *Klasik Türk Edebiyatında "Gönül" Redifli Manzumeler* isimli yüksek lisans tezidir.⁸ Bu tezde "ey vâý gönül" redifli şiirleri tespit edilen şairler: Ahmed Paşa, Dede Ömer Rûşenî, Avnî ve İbn Kemal/Kemalpaşazâde'dir. Bu tezde "gönül" redifinin kullanımına odaklanıldığı için silsileye dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Diğer bir çalışma, Kemal Yavuz'un "Türk Şiirinde Nazire" isimli makalesidir.⁹ Makalede sırasıyla: Şeyhoğlu Mustafa, Ahmed Paşa, Melîhî, Avnî ve Karamanlı Nizâmî'nin şiirlerine yer verilmekte; Hafî, Halîlî, Kemalpaşazâde ve Tâcizâde Cafer Çelebi'nin de mezkûr redifli şiirleri olduğu belirtilmektedir. Yavuz, konuyla alakalı diğer çalışmalardan farklı olarak nazire silsilesini Şeyhoğlu Mustafa'nın *Hurşîd ü Feraşâd* isimli mesnevisinde birbirine cevap yani nazire olarak yazılmış iki gazelle başlatmaktadır. Ahmed Paşa'nın farklı bir nazım şekliyle Şeyhoğlu'nun gazellerine nazire yazdığını ve bundan sonra gelen şairlerin model yahut vasıta şiir olarak Ahmed Paşa'nın murabbayı ele aldıklarını belirtmektedir.¹⁰

Bu konu hakkında geniş çaplı bir araştırma yapan Orhan Kemal Tavukçu ise "Ahmet Paşa'nın "Gönül Murabbai"nın Etkisinde Yazılan Musammatlar" isimli bildirisinde¹¹ ilişkili gördüğü musammat-

çalışmanın odağı sadece "ey vâý gönül" redifli şiirler olduğu için buraya dâhil edilmemiştir.

⁷ Verilen iki gazel de sadece "gönül" redifli olduğu için bu çalışmaya dâhil edilmemiştir.

⁸ Fatma Türk, *Klasik Türk Edebiyatında "Gönül" Redifli Manzumeler* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 64, 67, 68, 126, 127.

⁹ Kemal Yavuz, "Türk Şiirinde Nazire", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 10 (2013), 373-379.

¹⁰ Yavuz, "Türk Şiirinde Nazire", 373, 376.

¹¹ Orhan Kemal Tavukçu, "Ahmet Paşa'nın "Gönül Murabbai"nın Etkisinde Yazılan Musammatlar", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2009), 2/1015-1020.

ları nakarat mısralarına göre tasnif etmiş, nazireyi 9 kola ayırmıştır.¹² Önceki çalışmalardan farklı olarak silsileye Adlî ve Ali Emîrî’nin “Gözüm ey vâý gözüm vâý gözüm ey vâý gözüm” tekrarlı musammatlarını, Fakîh’in “Ey gözüm vâý bu gözüm vâý gözüm ey vâý gözüm” tekrarlı muhammesini, Karamanlı Nizâmî ve Cafer Çelebi’nin “Sakal ey vâý sakal vâý sakal ey vâý sakal” tekrarlı murabbalarını, Emir Buhârî ve Lâmiî’nin “Hey/Ey gönül şeydâ gönül rûsvâ gönül” tekrarlı murabbalarını, Emir Buhârî’nin “Hey gönül dâna gönül bînâ gönül” tekrarlı murabbasını ve son halka olarak ise Esrâr Dede’nin “Ey vâý dilem vâý dilem vâý dilem” tekrarlı muhammesini dâhil etmektedir.

Yüzyıllar içinde mütekerrir mısraların uğradığı değişikliklere odaklanan ve silsileyi bu kriterle kollara ayıran Tavukçu, bu değişimi tasavvuf edebiyatında birbirinin zıddı olan gönül ve göz kavramlarına bağlamaktadır. Silsilede gönül kavramını içeren şiirlerin çoğunlukta olmasıyla da gönül-göz ekseninde gelişen münazarının gönül lehine sonuçlandığını ifade etmektedir.¹³ Bunlarla birlikte, bildirinin isminden de anlaşılacağı üzere Tavukçu, bütün bu nazire silsilesinin zemin şiiri olarak herhangi bir gerekçe belirtmeksizin Ahmed Paşa’nın murabbasını kabul etmekte, bildirisini bunun üzerine inşa etmektedir. Ayrıca, Ahmed Paşa’nın etkisi hissedilen fakat doğrudan mezkur mütekerrir mısraları kullanmayan bazı şair ile şiirlerden ve bunun günümüze yansımalarından da bahsetmektedir.¹⁴

Bütün bunların yanında, Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi (v.1123/1711)’nin bestelediği Segah Mevlevî Ayini’nin 3. selamında yürük semai kısmında bulunan “ey vâý dilem” tekrarlı ve “dilem”

¹² Nazirenin kollara bölünmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Kemal Tavukçu, “Ahmet Paşa’nın “Gönül Murabbai”nın Etkisinde Yazılan Musammatlar”, 2/1018, 1019.

¹³ Orhan Kemal Tavukçu, “Ahmet Paşa’nın “Gönül Murabbai”nın Etkisinde Yazılan Musammatlar”, 2/1016, 1017.

¹⁴ Meâlî (v. 942/1535-36)’nin “Mersiye-i Gurbe”si ile Hâmid mahlaslı Şeyh Vâizzâde Muhammed Hâmid (19.yy.)’in bir gazelinde Ahmed Paşa’nın etkisi olduğunu ve Yavuz Bülent Bakiler’in Harman isimli şiir kitabının “Gönül ey vâý gönül vâý gönül ey vâý gönül” başlıklı bir bölümünün olduğunu belirtmektedir. Bkz. Orhan Kemal Tavukçu, “Ahmet Paşa’nın “Gönül Murabbai”nın Etkisinde Yazılan Musammatlar”, 2/1017.

redifli iki rubai¹⁵, Türk edebiyatında kullanılagelen ve geniş çaplı bir nazire silsilesi oluşturan “ey vâ y gönül” ifadesini hatırlatmaktadır. Şairleri meçhul olan bu iki rubai¹⁶, “ey vâ y dilem” tekrarlarıyla bütün yürük semai kısmına hâkim olmuş, İtrî’nin usta bestekarlığıyla yoğrulunca ortaya gönüllere dokunan bir şaheser çıkmıştır. Özellikle, Türk edebiyatının teşekkül döneminde şairlerin Fars edebiyatından etkilendikleri ve Farsça şiirlere nazireler yazdıkları düşünüldüğünde bu redif benzerliğinin anlamlı olup olmayacağı akla gelmektedir.

Anadolu’da Türk edebiyatının oluşması ve gelişmesinde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin eserlerinin ve Mevleviliğin etkisi göz önüne alındığında bu redif benzerliğinin rastlantısal olmadığı düşünülmüş ve incelemeye değer görülmüştür. Nitekim, Türk edebiyatının yeni teşekkül ettiği dönemlerde Fars şairlerine nazireler yazıldığı ve bu şekilde müstakil bir edebiyatın temellerinin atıldığı bilinmektedir. Özellikle, bu redifin Türk edebiyatında yayılmasını sağlayan şair Ahmed Paşa¹⁷, Fars şairlerine yazdığı nazireler yüzünden döneminde taklitçilikle suçlanmıştır. Dolayısıyla, Ahmet Paşa ve diğer şairlerin eserlerindeki Mevlânâ etkisi, onun kullandığı bir redifi Türk edebiyatına kazandırmış olabilecekleri ihtimalini desteklemektedir. Elbette, elimizde yeterli açıklayıcı veriler olmadığından bu konuda yazılacaklar kesinlik içermemekte, klasik edebiyatın nazire geleneği bağlamında tartışmaya açılmaktadır.

Bu vesileyle, çeşitli divanlar, mecmualar ve makaleler gözden geçirilmiş ve Türk edebiyatındaki ulaşabildiğimiz bütün “ey vâ y gönül” redifli şiirler ile ilişkili olduğunu düşündüğümüz şiirler derlenerek bir nazire silsilesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Böyle bir

¹⁵ Şiirlerin vezinleri rubai vezinlerinden “ahreb-i mekfûf-i mecbûb (mef’ûlü mefâilü mefâilün fâ’)”dır. Dolayısıyla rubai denmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nihad M. Çetin, “Arûz”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 26 Eylül 2025).

¹⁶ Bu şiirlerin kime ait olduğunu bilinmediğini, mecmualardan bir netice çıkmadığını ve İtrî’ye ait olabileceğini bizimle paylaşarak yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Yakup Şafak’a şükranlarımı sunarım.

¹⁷ Nazirenin zemin şiiri ve mezkûr redifin ilk kullanıcısı kesin olarak bilinmemektedir. Genel kanı Ahmed Paşa’dan yana olsa da Kemal Yavuz, “Dil ve Edebiyat” isimli makalesinde Ahmed Paşa’nın bu gönül murabbânı hocası Melîhî’ye nazire olarak yazdığını belirtmektedir. Bkz. Kemal Yavuz, “Dil ve Edebiyat”, *Fatih ve Dönemi* (İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2004), 341, 345.

silsilenin varlığına konuyla ilgili bu zamana kadar yapılan çalışmalarda değinilmekle birlikte, silsileye dâhil edilebilecek bütün şiirleri haiz bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu makaleyle literatürdeki bu boşluğun giderilmesi de amaçlanmaktadır. Böylece, farklı araştırmacıların çalışmalarına katkı sağlanması ümit edilmektedir. Daha derin ve farklı incelemeler, silsileye dâhil edilebilecek kenarda kalmış yeni şiirlerin bulunmasına katkı sağlayacaktır.

İtrî'nin Segah Ayini ve Hz. Mevlânâ'nın Divan-ı Kebir'i

İtrî'nin Segah Ayini'nden¹⁸

Ey 'aşk-ı tu bigrîste serâpâ-yı dilem
Vey vaşl-ı ruhat geşte temennâ-yı dilem
Ger dâd-ı dil-i sūhte-i men nedehî
Ey vây dilem vây dilem vây dilem¹⁹

Ey geşte fedâ-yı tu serâpâ-yı dilem
Şod zülfi-ı çu hindü-yi tu mevâ-yı dilem
Ger hindü-yi zülfi-ı tu dilem vânedehî
Ey vây dilem vây dilem vây dilem²⁰

Bâ 'aşk-ı tu bugsiste serâpâ-yı dilem
Nâmed zi cihân derd u nîkûfâl-i dilem
Ey cân u dilem bepors ahvâl-i dilem

ای عشق تو بگریسته سراپا دلم
وی وصل رخت گشته تمنای دلم
گر داد دل سوخته من ندهی
ای وای دلم، وای دلم، وای دلم

ای گشته فدای تو سراپای دلم
شد زلف چو هندوی تو مأوای دلم
گر هندوی زلف تو دلم واندهی
ای وای دلم، وای دلم، وای دلم

با عشق تو بگسسته سراپای دلم
نامد ز جهان درد و نیکوفال دلم
ای جان و دلم بپرس احوال دلم

¹⁸ Mutriban, “Segâh Âyin-i Şerîf” (Erişim 25 Eylül 2025). Şiirlerin Farsça metinleri ve çevirileri buradan alınmış, transkripsiyonu tarafıma yapılmıştır. Ayrıca, günümüz bestekarlarından Hâfız Ahmet Çalışır'ın Hicazkar Ayini'nin 3. selamında buradaki ilk rubai ve ikincisinin ilk iki mısraı geçmektedir. Bkz. Ahmet Çalışır, *Mevlevî Âyinleri* (Konya: Konya Büyükşehir Kültür Yayınları, 2016), 850, 851.

¹⁹ “Senin aşkınla ağladı tüm gönlüm / Yüzüne kavuşmak dileği oldun gönlümün / Hakkını vermezsen eğer yanık gönlümün / Vah gönlüme! Vah gönlüme! Vah gönlüme!” Bkz. Mutriban, “Segâh Âyin-i Şerîf”.

²⁰ “Tüm gönlüm sana feda oldu / Simsiyah saçların gönlümün barınağı oldu / Vermezsen eğer bana zülüflerin siyahlığını / Vah gönlüme! Vah gönlüme! Vah gönlüme!” Bkz. Mutriban, “Segâh Âyin-i Şerîf”.

Ḥāl-i dil-i kes mebād çun ḥāl-i dilem²¹

حال دل کس مباد چون حال دلم

Yukarıda verilen İtrî'nin bestelediği şiirlerin kime ait olduğunu tespit edebilmek için çeşitli ayin mecmuaları ve Farsça divanlar incelenmiş fakat bir sonuca ulaşılammıştır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Divan-ı Kebir*'i incelenmiş, "ey vâ y dilem" ifadesi geçen bir şiir olup olmadığına bakılmıştır. Doğrudan mezkûr redifli bir şiir bulunamamıştır. Fakat "*Şod zi gamet ḥâne-i sevdâ dilem*" mısraıyla başlayan "dilem" redifli ve 9 beyitlik gazel²², hüsn-i makta beyitinin ikinci mısraının "*Vây dilem vây dilem vâ dilem*" olması bakımında dikkat çekicidir. Segah Ayini'nde geçen şiirler ile *Divan-ı Kebir*'deki bu gazelin bir bağlantısının olduğu kesin olarak söylenememekle beraber; kelime tercihleri, kullanılan sanatlar ve gönül kelimesinin yüklendiği anlamlar bakımından ihtimal dâhilindedir. Segah Ayini'ndeki şiirleri söyleyenin kim olduğu doğrudan bilinmese de Mevlevi bir şair olduğu yahut en azından bir Mevlevi muhibbi olduğu söylenebilir. Mevlevi şairlerin Hz. Mevlânâ'ya nazire yazdıkları, onun kullandığı mazmunlara veya çarpıcı ifadelere şiirlerinde yer verdikleri bilinmektedir.²³ Dolayısıyla, kesin olmamakla birlikte bu şiirler arasında bir bağ olma ihtimali yüksektir.

Divan-ı Kebir'den:²⁴

²¹ "Senin aşkınla dağıldı tüm gönlüm / Dertten başka bir şey çıkmadı gönlümün falında / Ey canım, ey gönlüm, sor halini gönlümün / Olmasın kimsenin gönlü benim gönlüm gibi." Bkz. Mutriban, "Segâh Âyin-i Şerîf". Bu şiirde "ey vâ y dilem" tekrarı olmamakla birlikte ayinin bestesinde önceki iki şiirle uyumlu bir biçimde, besteye eklenen "vây" tekrarlarıyla birlikte kullanıldığı için çalışmaya dâhil edilmiştir.

²² Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, *Divân-ı Kebîr* (Ankara: Ptt Genel Müdürlüğü, Tıpkıbasım, 2012), 1/141a.

²³ Örnekler için bkz. Ahmet Mermer vd., *Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009).

²⁴ Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Mevlevî-i Rûmî, *Külliyât-ı Divân-ı Şems-i Tebrîzî*, nşr. Bediüzzamân Fûrûzanfer (Tahran, Sipihr Matbaası, 1363), 667. Derdinle sevdâ yurdu oldu gönlüm; seni araya araya her yana gitti gönlüm. / Zühre yanaklı, ay yüzlü sevgiliyi istiyor; göklere bakıp duruyor gönlüm. / Derdine döşeme kesilmiştim; baht yardım etti de sonunda şu aparî tavanın üstüne çıktı gönlüm. / Ah, bugün neler oldu gönlüme; dün birisi neler söyledi gönlüme? / O söyler aşk incisinin isteğiyle, deniz gibi dalgalandıkça dalgalanıyor gönlüm. / Gündüz geldi, gecenin çarşafını yırttı; bundan sonra da neşelenecek, seyre dalacak gönlüm. / Gönlünden gönlüme ne ince anlamlar ne gizli işaretler geliyor; ah, gönlünden gönlüme

در طلبت رفت به هر جا دلم	شد ز غمت خانه سودا دلم
می‌نگرد جانب بالا دلم	در طلب زهرة رُخ ماه رو
رفت بر این سقف مصفا دلم	فرش غمش گشتم و آخر ز بخت
دوش چه گفته است کسی با دلم؟	آه که امروز دلم را چه شد؟
موج زند موج چو دریا دلم	از طلب گوهر گویای عشق
در پی آن عیش و تماشا دلم	روز شد و چادر شب می‌دزد
اه چه ره است از دل تو تا دلم	از دل تو در دل من نکته‌هاست
وای دلم وای دلم وای دلم	گر نکنی بر دل من رحمتی
چند رود سوی ثریا دلم	ای تبریز از هوس شمس دین

Ayrıca, mevlevihanelerde *Divan-ı Kebir*'in okunduğunu tahmin etmek zor değildir. Hususen bu gazelin ise Mevlevi çevrelerce bilindiği ve dolaşımında olduğu Zekâî Dede (v.1897)'nin bestelediği İsfahan Mevlevi Ayini'nden de anlaşılmaktadır. Bu ayinin yine 3. selamında yürük semai bölümünde mezkûr gazelin 1, 4, 5 ve 8. beyitleri bestelenmiştir. “Vây dîlem” vurgusu Segah Ayini'ndeki gibi coşkulu ve baskın değildir fakat ayinin devamındaki şiirlerle uyumlu bir biçimde kullanılmıştır. Elbette 17. yüzyılda yaşamış olan İtrî'nin 19. yüzyıl bestekarı Zekâî Dede'nin ayininden haberdar olması imkansızdır. Dolayısıyla, İtrî'nin kullandığı şiirler eğer Hz. Mevlânâ'ya nazire ise kaynağı Zekâî Dede'nin ayini değil, *Divan-ı Kebir*'in kendisidir. Burada anlatılmak istenen, son derece hacimli olan *Divan-ı Kebir*'deki bir gazelin bilinmesi ve bestelenmiş olmasıdır.

Zekâî Dede'nin İsfahan Ayini'nden:²⁵

Şod zi ğamet hâne-i sevdâ dîlem
Der talebet reft beher câ dîlem
Âh ki imrûz-i dîlem râ çi şod
Dûş çi ğuftest kesî bâ dîlem

nasıl bir yol var. / Gönlüme bir acımazsan yok mu; vay gönlüm, vay gönlüm, vay gönlüm. / Ey Tebriz, Şemseddin'in hevesiyle niceye bir Ülker yıldızına gidecek gönlüm? Bkz. Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpinarlı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), 5/84.

²⁵ Mutriban, “İsfahan Âyin-i Şerîf”. Gazelin Farsça yazılışı ve çevirisi için bkz. Sayfa 6.

Ez taleb-i gevher-i gūyā-yi aşk
 Mevc zened mevc çü deryā dilem
 Ger nekonī ber dil-i men raḥmetī
 Vāy dilem vāy dilem vā dilem

Divan-ı Kebir'deki İki Rubai

Divan-ı Kebir'de yukarıda bahsedilen gazelden başka konuyla ilişkisi olabilecek iki tane rubai vardır:²⁶

ای از تو برون ز خانه‌ها جای دلم	شد گلشن روی تو تماشای دلم
وی تلخی رنجهات حلوای دلم	شد تلخی جور هات حلوای دلم
ما را ز غمت شکایتی نیست ولیک	ما را ز غمت شکایتی نیست ولیک
خوش آیدم آنکه بشنوی وای دلم	ذوقی دارد که بشنوی وای دلم

Nimetullah Kışverî (v. 1520'den önce)'nin Türkçe-Farsça Mülemması

Araştırma esnasında karşımıza çıkan ilginç ve incelenmeye değer örneklerden biri, belki de en önemlisi, Nimetullah Kışverî'nin Türkçe-Farsça mülemmasıdır.²⁷ 15. yüzyıl sonu ile 16. yüzyıl başlarında yaşamış Azerî sahası şairlerinden olan Kışverî; 11 bentlik muhammesini, bir bendi Çağatay Türkçesi, bir bendi Farsça olacak şekilde “*Könḡül ey vāy könḡül vāy könḡül ey vāy könḡül*” ve “*Dilem ey vāy dilem vā dilem ey vāy dilem*” mütekerrir mısralarıyla kurmuştur. Bu bentlerden Türkçe olanların kelime kadrosunun Osmanlı edebiyatındaki “ey vāy gönül” tekrarlı şiirlerle benzerliği ve aynı şekilde, Farsça yazılmış bentlerin kelime kadrosunun *Divan-ı Kebir'deki* gazelle ve İtrî'nin Segah Ayini'ndeki rubailerle benzerliği göze çarpmaktadır. Ayrıca, Farsça mütekerrir mısranın “vā dilem” ifade-

²⁶ *Külliyât-ı Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*, nşr. Bedüzzamân Fîrûzanfer, 1417, 1426. “Yüzünün gül bahçesi gönlümün seyrân yeri oldu, cefâlarının acılığı, gönlüme helva keşildi... Gamından bir şikâyetimiz yok amma öylesine bir tadı var ki... Doyarsa eyvahlar olsun gönlüme.” Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Rubâiler* (Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık, 1982), 147. Sol taraftaki rubainin çevirisi Gölpınarlı'da bulunmamaktadır. Bu iki rubainin birbiriyle benzerliği dikkat çekmektedir.

²⁷ Nimetullah Kışverî'nin böyle bir şiirinin varlığından bizi haberdar eden ve makalenin yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÇİPAN'a şükranlarımı sunarım.

sinin *Divan-ı Kebir*’le müşterek oluşu ve diğer Türkçe mütekerrire mısranın öbür şiirlerden farklı olarak “vâ köngül” şeklinde, Farsça kullanımıyla benzer olması dikkat çekicidir. Bu bağlamda, bu şiirin bahsi geçen nazire silsilesinde önemli bir yeri vardır.

Osman Fikri Sertkaya, “Kışverî’nin Nazîreleri” isimli makalesinde bu şiirin Ahmed Paşa’ya nazire olarak yazıldığını ifade etmektedir.²⁸ Ümrân Ay ise Kışverî ve Ahmed Paşa’nın başını çektiği “gidelüm bâri şehründen” redifli nazire silsilesini incelediği makalesinde nazirelere bambaşka bir bakış açısı getirerek zemin şiiri Ahmed Paşa’ya atfedilen silsileyi aslında Kışverî’nin başlatmış olabileceğinden bahsetmektedir.²⁹ Ay, makalesinde incelediği gazellerden yola çıkarak Kışverî’nin gazelinin Nevâyî’nin şiirleriyle birlikte Anadolu’ya gelmesinin ve böylelikle Ahmed Paşa’nın ona nazire yazmasının muhtemel olduğunu belirtmektedir.³⁰ Benzer şekilde, bu bakış açısıyla “ey vây gönül/dilem” şiirlerine bakıldığında bu ihtimalin burada da geçerli olduğu söylenebilir. Kışverî’nin *Divan-ı Kebir*’i okuduğu veya ondan etkilenip etkilenmediği bilinmemektedir. Fakat “ey vây dilem” ifadesini Türkçesiyle birlikte kullanarak bir mülümme yazmış, daha sonra da Ahmed Paşa vesilesiyle bu nazire Anadolu’ya yayılmış olabilir. Anadolu’da muhtelif şairlerin nazirelerinden sonra ise 18. yüzyılda Esrâr Dede’nin “ey vây dilem” kullanımıyla nazire silsilesi muhtemelen ilk başladığı haliyle son bulmuştur.

Türk Edebiyatında “Ey vây gönül” Redifli Şiirler

Türk edebiyatında, bu çalışmada tespit edilebilen 5 tanesinin silsileye dâhil edilip edilmeyeceği şüpheli- toplam 22 tane “ey vây gönül” redifli şiir vardır. Bunlardan 5 tanesi gazel, 5 tanesi muhammes ve 12 tanesi murabba nazım şekliyle yazılmıştır. Şüpheli olan beş şiir de gazel biçimindedir. Ayrıca, “gönül” redifli olmayan fakat bu silsilenin dolaylı olarak parçası sayılabilecek 6 şiir daha

²⁸ Osman Fikri Sertkaya, “Azerbaycan Şairlerinin Çağatayca Şiirleri (3) Ni’metullâh Kışverî’nin Doğu (Çağatay) Türkçesi ve Batı (Osmanlı) Türkçesi ile Nazireleri”, *Journal of Turkish Language and Literature* 41 (Aralık 2011), 87.

²⁹ Ümrân Ay, “Klasik Türk Şiirinde “Gidelüm Bâri Şehründen” Redifli Gazeller Üzerine Bir İnceleme”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6/4 (Aralık, 2023), 909.

³⁰ Daha ayrıntılı açıklamalar için bkz. Ay, “Gidelüm Bâri Şehründen”, 906-909.

vardır. Ağırlıklı olarak 15. yüzyıl etrafında yoğunlaşan bu silsilenin 16. yüzyılda da etkisini devam ettirdiği görülmektedir. Ulaşılabildiğimiz son örneği ise 18. yüzyıldandır. Aşağıda bu çalışmada silsileye dâhil edilen şairlerin listesi verilmiştir. Kullandıkları redifler ve şiirlerin kelime kadrosu bakımından nazireye doğrudan dâhil edilip edilmeyeceği şüpheli olan şairler /*/ işareti ile belirtilmiştir.³¹ Zemin veya vasıta şiirin hangisi olduğu kesin olarak bilinemediği için sıralamada çoğunlukla yüzyıl esas alınmıştır.³²

“Ey vâý gönül/dilem” Nazire Silsilesi

Şeyhoğlu Mustafa (v. 817/1414 [?])^{*} – iki gazel

Ni‘metullah Kışverî, Âzerî (v. 1520’den önce) – muhammes³³

Ahmed Paşa, Bursalı (v. 902/1496-97) – murabba‘

Melîhî (15. yy.) – murabba‘

Avnî, Fâtih Sultan Mehmed (v. 886/1481) – muhammes

Cem Sultan (v. 900/1495) – murabba‘

Dede Ömer Rûşenî (v. 892/1487) – muhammes

Halîlî, Diyarbakırlı (v. 890/1485) – murabba‘

Karamanlı Nizâmî (15. yy.) – muhammes³⁴

Hafî/Hufî/Huffî (15. yy.) – murabba‘

Kemâl[15. yy.?] – murabba‘

Şâhidî[15. yy.?] – murabba‘

Tâcîzâde Câfer Çelebi (v. 921/1515) – murabba‘³⁵

³¹ Girişte de belirtildiği üzere, nazire terimi geniş kapsamıyla ele alındığında “vâý gönül” ibaresini ihtiva eden yahut bir şekilde bu şiirlerin kelime kadrosunu ve hayallerini çağrıştıran bütün şiir veya beyitlere nazire denilebilir. Fakat burada esas mesele silsilenin “vâý dilem” redifiyle münasebeti olduğu için böyle ayrıntılara girilmemiştir.

³² Şiirlerin mütekerrir mısraları muhtelif nüshalarda farklılıklar içermektedir. Bu yüzden şiirler mütekerrir mısralara göre tasnif edilmemiştir.

³³ Vefat tarihi bakımından buraya uymasa da silsilenin zemin şiiri tartışmaları bağlamında Kışverî’nin Ahmed Paşa’dan önce gelmesi gerektiğini düşünüyoruz.

³⁴ Şairin ayrıca bu silsileyle bağlantısı olabilecek “Şakal ey vâý şakal vâý şakal ey vâý şakal” tekrarlı bir murabbaı vardır fakat bu çalışmaya dâhil edilmemiştir.

³⁵ Şairin ayrıca bu silsileyle bağlantısı olabilecek “Şakal ey vâý şakal vâý şakal ey vâý şakal” tekrarlı bir murabbaı vardır fakat bu çalışmaya dâhil edilmemiştir.

- Kemalpaşazâde/İbn Kemal (v. 940/1534) – murabba‘
Muhibbî, Kânûnî Sultan Süleyman (v. 974/1566) – murabba‘
Yakînî (v. 976/1568) – murabba‘
Abdurrahim Tirsî (v. 926/1520)* – gazel
Edirneli Nazmî (v. 967/1559’dan sonra)* – gazel
Aydınlı Visâlî (16. yy) – murabba‘
Belîğî (16. yy.)* – gazel
Esrâr Dede (v. 1211/1797) – muhammes
Adlî, II. Bayezid (v. 918/1512) – murabba‘ (“Gözüm ey vâý gözüm
vâý gözüm ey vâý gözüm”)³⁶
Ali Emîrî (1857-1924) – mütessa‘ (Adlî’nin şiirini tazmin etmiştir.)
Fakîh - murabba‘ (Ey gözüm vâý bu gözüm vâý gözüm ey vâý gözüm)
Emir Buhârî (v. 922/1516) – murabba‘ (“Hey/Ey gönül şeydâ gönül
rüsvâ gönül” ve “Hey gönül dâñâ gönül bîñâ gönül”)
Lâmîî Çelebi (v. 938/1532) – murabba‘ (“Hey/Ey gönül şeydâ gönül
rüsvâ gönül”)

³⁶ Buradan itibaren verilen 5 şairin şiirleri bu çalışmaya dâhil edilmemiş, isimleri ve şiirlerinin mütekerrir mısraları ile yetinilmiştir. Bahsi geçen silsileyle bağlantılarının olduğu açıktır fakat doğrudan “gönül” redifini haiz değildir. Çalışmanın kelime sınırı buna müsaade etmemektedir.

Şiirler³⁷**Şeyhoğlu Mustafa (v. 817/1414[?])****Şi'r-i Feraḥşād³⁸**

fā ilātün/fā ilātün/fā ilātün/fā ilün
 Çün bulunmadı cihānda derdüñe dermān gönül
 Yiridür bu ḥasret ile ger olursañ kan gönül
 Işk bāzārında saña çünki ḥāşıldur ziyān
 Bellü bil kim aşşı kılmaz nāle vü efgān gönül
 Devr içinde ser-be-ser bīmāra tīmārın viren
 Bir imāretlik saña virmedi iy vīrān gönül
 İy dirīgā bunca hecr ü zecr ü gām görmüş iken
 Almadın dāduñ felekden virisersin cān gönül
 Gerçi yāruñ vuşlatı ḥaccında bayram itmediñ
 Yigrek oldur fūrkat için olasıñ kurbān gönül
 Lā-cerem ıškuñ belāsma muṭī' olmak gerek
 Kimsenenüñ ḥükmine çün olmaduñ fermān gönül
 Sen ki manzūruñ felekdür nice olursın helāk
 İy gönül ḥayrān gönül olma gönül giryān gönül

Şi'r-i Hurşid³⁹

fā ilātün/fā ilātün/fā ilātün/fā ilün
 Minnet itme ger virürseñ yārūñ için cān gönül
 Işka cānuñ terk iderseñ bulasın cānān gönül
 İş ayakda kalmadı kim şöñra başa gelmedi
 Zārı kılma kalmayasın zār u ser-gerdān gönül

³⁷ Buraya alınan bütün şiirlerin yazım ve imlasında dipnotlarda belirtilen neşirler esas alınmış, neşirlerde transkripsiyonlu olmayan şiirlerin transkripsiyonu tarafımızca yapılmıştır. Aksi durumlar ve yapılan nüsha karşılaştırmaları sonucu değiştirilen kelime veya imlalar dipnotlarda belirtilmiştir. Gerekli durumlarda ilgili divanların yazma nüshalarına başvurulmuştur. Bu vesileyle, çalışılan ve yayımlanan divanların transkripsiyonlu olması, edisyon kritiğe tâbi tutulması ve tenkitli neşir usullerine göre hazırlanmasının şiirler üzerine yapılacak incelemelerde araştırmacılara sağlayacağı kolaylığa dikkat çekmek isteriz.

³⁸ Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşid-nâme* (*Hurşid ü Feraḥşād*), thk. Hüseyin Ayan (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1979), 231.

³⁹ Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşid-nâme*, 232.

*Bu cefânuñ cevruñ âhır irişesin lutfına
 Karañulıkda bulunur çeşme-i hayvân gönül
 Hîdmete bil bağladuñsa irişesin devlete
 Işka ger kul olduñ ise olasin sultân gönül
 Ger mahabbet Düldüline bindüñ ise şıdık ile
 Gel berü meydân senüñdür kıl bugün cevân gönül
 Kaynayup taşduķça çün dürler dökersin fevc fevc
 Âferin esrârûña cüş eyle iy ummân gönül
 Dünyede ad ise bârî sende hâşıldur murâd
 İy gönül handân gönül olma gönül giryân gönül*

Ni‘metullah Kışverî, Âzerî (v. 1520’den önce)

*Muhammes⁴⁰
 feîlâtün feîlâtün feîlâtün feîlün*

1

*İy bolup ışkda dîvâne vü rüsvây köngül
 Yüziñe çıрмаşup ol zülf-i semen-sây köngül
 Neçe mundaķ gezemen bî-ser ü bî-pây köngül
 H°ab-ı ğafletdin uyan hây köngül hây köngül
 Köngül iy vây köngül vâ köngül iy vây köngül*

2

*Der ser-i zülf-i tu pîçide ser-â-pây-ı dilem
 Hâlî ez sırr-ı ğamet nîst süveydây-ı dilem
 Nîst ser-ħalka-i ğisû-yı tu mevây-ı dilem
 Ger tu zîn ğüne konî porsiş u pervây-ı dilem
 Dilem ey vây dilem vâ dilem ey vây dilem*

3

*Neçe iy tilbe köngül bî-ser ü sāmân bolsa sen
 Dem-be-dem leblerini yâd eyleyip kan bolsa sen
 Müy-ı jülîde vü lâğar-ten-i uryân bolsa sen
 Şehrdin kaçubanı ğül-i beyābân bolsa sen
 Köngül iy vây köngül vâ köngül iy vây köngül*

⁴⁰ Sertkaya, “Ni‘metullâh Kışverî’nin Nazireleri”, 88-90; Kışverî, *Divan-ı Kışverî* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm, 658638), 62a, 63a-b, 64b. Şiirin vezni kaynaktaki “fâ ilâtün” olarak verilmiştir fakat doğrusu “fe ilâtün” olmalıdır.

4

Şad reh ez-hecr-i tu-em sūht sīpihr-i zerrāk
 Ber neyāyed zi-men-i sūhte-dil bū-yi herrāk
 Ārzū-mendem u uftāde-ten u dil-i müştāk
 Eger īnest ğam-ı hicr u ğarībī vü ferrāk
 Dilem ey vāy dilem vā dilem ey vāy dilem

5

Lebleriñ şevkıdın ey la'l-i lebiñ cān pāresi
 Könġül ad itmedurur la'l-i Bedahşān pāresi
 Kögsüm içre asılup adı könġül kan pāresi
 Könġül ad etme ki bir sūhte büryān pāresi
 Könġül iy vāy könġül vā könġül iy vāy könġül

6

Tā cudāyem zi-tu ey serv-kaḍ-i gul-ruhsār
 Dārem ender ciger-i pāre şode hār ā hār
 Rūz u şeb ber-ser-i ān kū men-i bī-şabr u qarār
 Sīne mī-kūbem u mī-giryem u mī-gūyem zār
 Dilem ey vāy dilem vā dilem ey vāy dilem

7

Kögsüm üstünde eger köydüre ol muğbeçe dāğ
 Bir ziyāret-geh irür kögsüm ü ol dāğ-ı çerāğ
 Çeşmi şayyāddur ol tıfl-nıñ ü ārızi bāğ
 Könġlümün kuşı-durur zāğ u iki zülfi du zāğ
 Könġül iy vāy könġül vā könġül iy vāy könġül

8

Bāz cū ki gehī ey turk-i sitemkāre-i men
 Geh çı şod hāl-i dil-i āşıķ-ı bī-çāre-i men
 Rençe fermā kādemi ez pey-i nezzāre-i men
 Tā bebīnī ciger-i rīş u dil-i pāre-i men
 Dilem ey vāy dilem vā dilem ey vāy dilem

9

İsterem könġlümü her yān delü yanġlığ yügürüp
 Bu selāmet ayağı seng-i melāmetġa urup
 Dögerem daş ile kögsüm-ġa könġülni itürüp
 Boldum uyatlıġuşol tilbe seraġını sorup
 Könġül iy vāy könġül vā könġül iy vāy könġül

10

*Ey merâ bî-tu ne pevây-ı gul u ne ğam-ı mul
Mul manğa hûn-ı dil u hâr-ı nazâr lâle vü gul
Tavk-ı dil-geşte merâ silsile-i ân kâkul
Könġül iy vây könġül vâ könġül iy vây könġül
Dilem ey vây dilem vâ dilem ey vây dilem*

11

*Haste-dil Kışverîning hâli eger bu olası
Dostlar ağlayasıdur anğa düşmen gülesi
Gözleri hûn-ı ciger birle demâdem dolası
Ol perî-veşning eger şefkati mundağ bolası
Könġül iy vây könġül vâ könġül iy vây könġül*

Ahmed Paşa, Bursalı (v. 902/1496-97)

*Murabba*⁴¹

fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün

1

*Gül yüzünde görelî zülf-i semen-sây gönül
Kuru sevdâda yiler bî-ser ü bî-pây gönül
Dimedüm mi saña tolaşma aña hây gönül
Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül⁴²*

2

*Çîn-i zülfünden umar nâfe-i hoş-büy⁴³ murâd
Bu hevâ yolına yullarla yiler nite ki bād
Ol dañı⁴⁴ sencileyin itmedi ben hasteyi yād
Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül*

⁴¹ Ahmed Paşa, *Divan*, nşr. Ali Nihad Tarlan (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1966), 233-234. Sercan Kandaş, *Ahmed Paşa Divanı: Tenkitli Metin-Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük* (Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 311-312. Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*, 1262-1263. [7 ve 8. bentler Câmiü'n-Nezâir'de yok.] Buradaki bütün neşirler karşılaştırılmış, kelime yazımındaki farklılıklarda Tarlan'ın neşri esas alınmış ve diğer neşirlerdeki versiyonları dipnotlarda belirtilmiştir.

⁴² Ertek-Morkoç'un belirttiğine göre mütekerrir mısra mecmuanın Ankara Üniversitesi nüshasında “Gönül ey vây gönül vây gönül vây gönül” şeklindedir. Burada Divan'da ve mecmuanın Beyazıt Devlet Kütüphanesi nüshasında yazan şekli esas alınmıştır. (Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*, 1262.)

⁴³ Kandaş, *Ahmed Paşa Divanı*'nında “hoş-büy-ı murâd” şeklindedir.

⁴⁴ Câmiü'n-Nezâir'de “İtmedi sencileyin” şeklindedir.

3

Bizi hāk itdi hevā yolına sevdā n idelüm
 Pây-māl eyledi bu zülf-i semen-sā n idelüm
 Kul idinmezdi güzeller bizi illā n idelüm
 Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül

4

Felegüñ nüş iderem nîşini sāğarlar ile
 Toğradı hār-ı cefā bağrumı hancerler ile
 Baş koşam dimez idüm ben dahı dilberler ile
 Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül

5

Yāruñ itden çoğ uyar ardına ağıyār dirîğ
 Bize yār olmadı⁴⁵ ol şüh-ı sitem-kār dirîğ
 Kıldı bir dilber-i hercāyiği dildār dirîğ
 Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül

6

Ben dimezdüm ki hevā yolına ser-bāz gelem
 Ney-i işkuñla gamuñ çengine⁴⁶ dem-sāz gelem
 Dir idüm ışk kopuzın uşadam vāz gelem
 Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül

7

Dil dilerken yüzünüñ vaşlını cāndan dahı yig
 Bir demin görür iken iki cihāndan dahı yig
 Akdı bir serve dahı āb-ı revāndan dahı yig
 Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül

8

Dest-i kütāhuma baş egmedüñ iy serv-i dırāz
 Kola şeker lebüñe tütü-i dil mahrem-i rāz
 Vāz geldüm ben eger gelse bu gönül dahı vāz
 Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül

9

Ahmed'em kim okınur nāmum ile nāme-i ışk
 Germdür sözlerimüñ süziyla⁴⁷ hengāme-i ışk

⁴⁵ Câmiü'n-Nezâir'de "Bizi yār eylemez ol" şeklindedir.

⁴⁶ Câmiü'n-Nezâir'de "Ney-i işkuñla yanam çengüñe" şeklindedir.

⁴⁷ Câmiü'n-Nezâir'de "süz ile" şeklindedir.

*Dil elinden biçilüpdür boyuma cāme-i ışk
Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül*

Melîhî (15. yy.)

*Murabba*⁴⁸

fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün

1

*Seni bend itdi çün ol zülf-i semen-sây gönül
Kılmaduñ dahı halâş olmağ içün rây⁴⁹ gönül
İtdi sevdâ seni âlemlere rüsvây gönül
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül⁵⁰*

2

*İy hayâl-i ser-i zülfüne gönül mahrem-i râz
Dest-i kütâhuma baş egmedi ol zülf-i dirâz
Virdi⁵¹ ol perdede iy muṭrib-i uşşâk-nüvâz
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

3

*Yâr-ı mahrem kanı arz itmege derd ü ğam-ı dil
Ki hemîn âh-ı seher-gâh durur hemdem-i dil
Leb-i cân-baḥşuñ eger virmez ise merhem-i dil
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

4

*Sünbülünden yine şûrîdelik öğrendi gönül
Âteş-i ıškuñ ile dil tutuşup yandı gönül
Merhamet kıl ki cefâ taşıyla uşandı gönül⁵²
Gönül [iy] vây gönül vây gönül iy vây gönül*

⁴⁸ Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*, 1266-1267; Faruk K. Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi Metinleri II* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1974), 532; Muharrem Ergin, “Melîhî”, *Journal of Turkish Language and Literature* 2/1-2 (Şubat 2012), 74. [4 ve 7. bentler Timurtaş ve Ergin’de yok.]

⁴⁹ Timurtaş ve Ergin’de “vây”, Câmiü'n-Nezâir’de “rây” şeklindedir.

⁵⁰ Câmiü'n-Nezâir’de mütekerrir mısra “Gönül vây gönül vây gönül ey vây gönül” şeklindedir. Vezin gereği Timurtaş ve Ergin’deki tercih edilmiştir.

⁵¹ Câmiü'n-Nezâir’de “depredi” şeklindedir. Vezin gereği Timurtaş ve Ergin’deki “virdi” tercih edilmiştir.

⁵² Vezin uyuşmamaktadır.

5

Zülfüññüñ şalalı hindüsü gönül boynına bend
 Cân u dil kim ola her lahza giriftâr-ı kemend
 Nice ola cigerüm âteş-i şevkuñla⁵³ sipend
 Gönül iy vâý gönül vâý gönül iy vâý gönül

6

Cânumı kıldı revân gamzeñ okı haste vü zâr
 Gönlümi turrelerüñ eyledi bî-şabr u karar
 Âh u efgân idüben çağıruram leyl ü nehâr
 Gönül iy vâý gönül vâý gönül iy vâý gönül

7

Dil elinden nice bir kendümi âvâre kılam
 Tîğ-i hasretle demidür cigeri pâre kılam
 Akl u dil oldı revân derdine ne çâre kılam
 Gönül iy vâý gönül vâý gönül iy vâý gönül

8

Gül yüzüñ gülşene hemdem oluban hâr ile has
 Bülbül-i hoş-nefesi oldı giriftâr-ı kafes
 Nâle vü zâr ile dirse bu **Melîhî** n ola bes
 Gönül iy vâý gönül vâý gönül iy vâý gönül

Avnî, Fâtih Sultan Mehmed (v. 886/1481)

*Muhammes*⁵⁴

fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün

1

Sevdüñ ol dilberi söz eslemedüñ vâý gönül
 Eyledüñ kend özüññi âleme rüsvây gönül
 Saña cevır eylemede kılmaz o pervây gönül
 Cevre şabr eyleyimezsın nideyın hây gönül
 Gönül iy vâý gönül vâý gönül iy vâý gönül

⁵³ Câmiü'n-Nezâir'de "şevk ile" şeklindedir.

⁵⁴ Fatih Sultan Mehmed (Avnî), *Dîvân*, nşr. Muhammed Nur Doğan (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap), 21-22. [Şiirin tamamına buradan ulaşıldı fakat transkripsiyon ve bazı düzeltmeler için Yusuf Ağa Kütüphanesi yazma nüshasına başvuruldu.] Bkz. Fâtih Sultan Mehmed (Avnî), *Dîvân-ı Sultân Mehmed* (Konya: Yusuf Ağa Kütüphanesi, 111409), 17.

2

Çāk olan dest-i cefâ-y-ile giribānuñdur
İlişen hār-ı ğam u miḥnete dāmānuñdur
Dökilen yire belā tîġı-y-ıla kanuñdur
Her dem aġıza gelen miḥnet-ile cānuñdur
Göñül iy vāy göñül vāy göñül iy vāy göñül

3

Ṭālî üñ yüzi gülüp olmadı ḥandān nideyin
Yüregüñ derdine bulunmadı dermān nideyin
Kaşduña yār çeker ḥançer-i bürrān nideyin
Virisersin bu ğam u miḥnet-ile cān nideyin
Göñül iy vāy göñül vāy göñül iy vāy göñül

4

Işk-ı dildār-ıla niçe idesin nāle vü zār
Eyledüñ ṣabr u karârı bu hevâlarda nişār
Zülfi sevdâsı ider âlemi çün başuña dār
Fāide ne tūtalum eylesesin terk-i diyār
Göñül iy vāy göñül vāy göñül iy vāy göñül

5

Vaşl-ı dilberle naşib olmadı dil-şād olmak
Dest-i cev̄r ile yıkılan dilüñ ābād olmak
Dām-ı ğamdan dil ü cān bülbüli āzād olmak
Niçeye dek işüñ efgān-ıla feryād olmak
Göñül iy vāy göñül vāy göñül iy vāy göñül

6

Çünki dildār niyāzuñ görüben nāz eyler
Nāleñi işidicek şiveye āġāz eyler
Bezm-i ğamda kadüñi çeng yüzüñ sāz eyler
Nālişüñ perdesini Zühre’ye dem-sāz eyler
Göñül iy vāy göñül vāy göñül iy vāy göñül

7

Bilmedüm derd-i dilüñ ölmek-imiş dermānı
Öleyin derd-ile tek görmeyeyin hicrānı
Miḥnet ü derd ü ğama olmaġıçün erzānı
Avniyā sencileyin miḥnet ü ğam-keş kanı
Göñül iy vāy göñül vāy göñül iy vāy göñül

Cem Sultan (v. 900/1495)*Murabba*⁵⁵*fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün*

1

Aşkuña düşeliden iy ruḥı bedr ay göñül
Oldı derd ü ğam-ıla âleme rüsvây göñül
Niçe kim uyma didüm eslemediñ hây göñül
Vây göñül hây bu göñül vây göñül vây göñül

2

Her nefes cân u dile dil-ber ider cevır ü cefâ
İtmedi âlem içinde baña bir lahza vefâ
Aşkuña tolaşalı sürmedi dil zevk ü şafâ
Vây göñül hây bu göñül vây göñül vây göñül

3

Kaşd ider cân u dile dem-be-dem ol yâr dirîğ
Oluram derdle âlemde yine zâr dirîğ
İtmedi hîç teraḥḥum dile dildâr dirîğ
Vây göñül hây bu göñül vây göñül vây göñül

4

İçerem her gice fûrkat semini sâğar ile
Toğradı bağrumı miḥnet dikenı hancer ile
Bir nefes olmadı hem-dem bu göñül dil-ber ile
Vây göñül hây bu göñül vây göñül vây göñül

5

Kıldı âlemlere şevküñ beni rüsvâ n'ideyin
Düşdi göñlüme yine bir kırı sevdâ n'ideyin
Aşka tanışmaz idüm ben daḥı illâ n'ideyin
Vây göñül hây bu göñül vây göñül vây göñül

6

Olmadı âlem içinde şanemâ şâd göñül
Zülfüne bağlanalı olmadı âzâd göñül
Leşker-i ğam yıkalı olmadı âbâd göñül

⁵⁵ Giyasi Babaarslan, "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nda Bulunmayan Bazı Şiirleri", *Türkoloji Dergisi* 2/24 (2020), 80-81.

Vây gönül hây bu gönül vây gönül vây gönül
7

Aşkuña olalıdan hâne-i dil mesken ü cā
Dermend oldı yürür bulmadı derdine devā
Cem kime kıla şikāyet dil elinden acebā
Vây gönül hây bu gönül vây gönül vây gönül

Dede Ömer Rûşenî (v. 892/1487)

Muhammes⁵⁶

fe ilātün/fe ilātün/fe ilātün/fe ilün

1

Bir gülün sünbülünü idübeni cāy gönül
İtdün uzatmağa el goncesine rāy gönül
Nergisinden hāzer it saña dirüm hây gönül
Ne yirüñdür senün ol zülf-i semen-sāy gönül
İy gönül vây gönül vâ gönül iy vây gönül

2

Yine bir turra-i tarrâr-ı muṭarrāya gönül
Dolaşup düşdün uzun fikrile sevdāya gönül
Özüñi şalduñ inen turfe aceb cāya gönül
Yiridür bes düşesin inleyüp iy vāya gönül
İy gönül vây gönül vâ gönül iy vây gönül

3

Sırrımı gizlemeyüp eyleyüben fâş gönül
Durmadın dîdelerümden ahıdup yaş gönül
Her sehî-servüñ ayağına koyup baş gönül
Şarmaşık kimi saña kim didi şarmaş gönül
İy gönül vây gönül vâ gönül iy vây gönül

4

Sen meni işka uyup eyledün āvāre gönül
Yüregün yāreleyüp yaramaduñ yāre gönül
Gövdemi başdan ayağa idüben yāre gönül
Her gözi gördüğine uyucu şad-pāre gönül
İy gönül vây gönül vâ gönül iy vây gönül

⁵⁶ Dede Ömer Rûşenî, *Divân*, thk. Orhan Kemâl Tavukçu (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020), 156-157.

5

*Rüşenî didesini boyama kanlara gönül
Râz-ı pinhânını fâş eyleme cânlara gönül
Dimedüm açma gözüñ dil-ber olanlara gönül
Virdüñ uş cânum alup gönüñni anlara gönül
İy gönül vâý gönül vâ gönül iy vâý gönül*

Halîlî, Diyarbakırlı (v. 890/1485)

*Murabba*⁵⁷

fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün

1

*Hırm-en-i gülde görüp zülf-i semen-sây gönül
Eyledüñ her şikenî pîçini ber-cây gönül
Sevme didüm nice kim eslemedün⁵⁸ hây gönül⁵⁹
Gönül iy vâý gönül vâý gönül iy vâý gönül*

2

*Geçdi ömrüm dün ü gün hasret ü derd⁶⁰ ü gam ile
Müddeî bağrumı kan itdi benüm verhem⁶¹ ile
Sevdüñ iy dil göricek bir güzeli didem ile
İy gönül vâý bu gönül vâý gönül iy vâý gönül⁶²*

3

*Nice kim başuma gavğâ-yı gam-ı şâh gelür
Câme-i şabr gönül kaddine kûtâh gelür
İhtiyârum yoğiken elde müdâm⁶³ âh gelür
Gönül iy vâý gönül vâý gönül iy vâý gönül*

⁵⁷ Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*, 1270; Orhan Kemal Tavukçu, *Hallîlî and His Fürkat-nâme* (Harvard: Harvard University, 2008), 110, 111.

⁵⁸ Câmiü'n-Nezâir'in Ankara Üniversitesi nüshasında "dîñlemedi" şeklindedir. (Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*, 1270 dipnot.)

⁵⁹ Câmiü'n-Nezâir'de iki ve üçüncü mısralar "Eyledi her şikenüñ pîçini bir cây gönül / Sevme didüm nice kim eslemedi hây gönül" şeklindedir.

⁶⁰ Câmiü'n-Nezâir'de "zâr" şeklindedir.

⁶¹ Câmiü'n-Nezâir'de "derhem" şeklindedir.

⁶² Câmiü'n-Nezâir'in Beyazıt Devlet Kütüphanesi nüshasında bu bendin mütekerrir mısraı diğer bentlerden farklıdır. (Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*, 1270 dipnot.)

⁶³ Câmiü'n-Nezâir'de "nidem" şeklindedir.

4

*Haylî vakt oldu ki yâr eylemedi yâd meni⁶⁴
Ağladum hasret-ile vâh meni⁶⁵ feryâd meni
Dilemez bu dil-i dîvâne k'olam⁶⁶ şâd meni
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

5

*Âh kim arz-ı cemâl itmedi uşşâka habîb
Beñzer ol lutf u kerem kânını men' itdi raķîb
Ėer ölrse bu firâķ-ile **Halîlî**-yi ġarîb⁶⁷
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

Karamanlı Nizâmî (15. yy.)

Muhammes⁶⁸

fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün

1

*Düşeli ışkuña iy ruġları bedr-ay gönül
Oldı zülfün gibi âşüfte bu bed-rây gönül
Nice kim hâ didüm eslemeyüp hây gönül⁶⁹
Eyledi cümle cihâne beni rüsvây gönül
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

2

*Geh deler hasretüñe yüregümi şâne gibi
Geh yanar şem'-i ruġuñ şevķine pervâne gibi
Geh virür ârı yile âşık-ı dîvâne gibi
Geh döker gözlerümüñ yaşını dürr dâne gibi
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

⁶⁴ Câmiü'n-Nezâir'in Ankara Üniversitesi nüshasında bu dörtlükteki “meni” kelime-leri “beni” olarak yazılmıştır. (Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*, 1270 dipnot.)

⁶⁵ Câmiü'n-Nezâir'de “vâ seni” şeklindedir.

⁶⁶ Câmiü'n-Nezâir'de “k'ıla” şeklindedir.

⁶⁷ Câmiü'n-Nezâir'de iki ve üçüncü mısralar “Beñzer ol kân-ı keremden beni men' itdi raķîb / Ėer olursa bu firâķ ile *Halîlî* ġarîb” şeklindedir.

⁶⁸ Karamanlı Nizâmî, *Dîvân*, nşr. Haluk İpekten (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020), 234.

⁶⁹ Msıra vezne uymamaktadır. Beytin başı “nice kim hây” olursa “hây” kelimesinde med yapılabilir. Böylece vezin düzelecektir. Burada neşirdeki yazımı korunmuştur.

3

Hem-nefes olmağa sen hüsrev-i şîrîn-leb ile
 Virmişem ârı yile nâm u nişânıyla bile
 Dile düşmüş yaluñuz ben degülüm ilden ile
 Dil elinden niceler düşdi benüm gibi dile
 Gönül iy vâý gönül vâý gönül iy vâý gönül

4

Tîr-i kıddümi kemân ideli ol hür-nijâd
 Şast-ı gamdan dil-i sevdâ-zede bula idi şâd
 Dir idüm k'eyleyeyüm ben dahı dilberleri yâd
 Dil elinden kime feryâd ideyin kim kıla dâd
 Gönül iy vâý gönül vâý gönül iy vâý gönül

Hafî/Hufî/Huffî (15. yy.)

Murabba⁷⁰

fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün

1

Hasretünden senüñ iy serv-i dil-ârây gönül
 Eyledi kendüzini âleme rüs vâý gönül⁷¹
 İnler ü nâle kılar derd-ile dir vâý gönül
 Gönül iy vâý gönül vâý gönül iy vâý gönül⁷²

2

Yine germ oldı gönül şöhet-i cânâne diler
 Lebleri yādına nüş itmege peymâne diler

⁷⁰ Hafî, *Dîvân-ı Hafî*, thk. Ersen Ersoy (Ankara: Türkiye Blimler Akademisi, 2021), 81, 82. Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*, 1264-1265. Sedanur Dinçer, *Hafî Hayatı, Sanatı, Şiirleri* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 147-148.

⁷¹ Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*'de ve Dinçer, *Hafî Hayatı, Sanatı, Şiirleri*'nde ilk bendin iki ve üçüncü mısraları şu şekildedir: "Kuru sevdâda yiler bî-ser ü bî-pây gönül / Eyledi kendüzini âleme rüs vâý gönül". Burada Ersoy, *Dîvân-ı Hafî* neşrindeki kullanım tercih edilmiştir.

⁷² Dinçer, *Hafî Hayatı, Sanatı, Şiirleri*'nde mütekerrir mısralar "Ey gönül vâý bu gönül vâý ey vâý gönül" şeklindedir. Câmiü'n-Nezâir'in Ankara Üniversitesi nüshasında mütekerrir mısranın tamamı yazılmamış, sadece ilk kelime olarak 'gönül' verilmiştir. Beyazıt Devlet Kütüphanesi nüshasında ise ilk beş bentte "Ey gönül vâý bu gönül vâý gönül ey vâý gönül" şeklinde, son üç bentte "Gönül vâý gönül vâý gönül ey vâý gönül" şeklindedir. (Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*, 1264, 1265 dipnot.) Burada Ersoy, *Dîvân-ı Hafî* neşrindeki kullanım tercih edilmiştir.

*Mu tekif olmağ içün küşe-i mey-hâne diler
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

3

*Gönül âzâde-y-iken yine diler⁷³ bende ola
Vara bir serv-kadûn zülfine efkende ola
Dilemez kim gele bir lahza dahı bende ola
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

4

*Göreliden berü ol gözleri şehläyi gönül
Cân virür zülfi hevâsına bu sevdâyı gönül
Gör nice şatun alur başına gavğâyı gönül
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

5

*Nazar itdükçe baña gamzeleri-y-ile o yâr
Şanki hançerler-ile sînemi yir yirin oyar
Saña kim didi gönül fitneyi uyğudan uyar
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

6

*Delü bigi tutuban tığ yakasını gönül
Virdi fûrkat eline kendü yakasını gönül
Bilmedi hecr odı cânını yakasını gönül
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

7

*Ömr-i nakdın bu gönül itdi hebâ yire telef
Yüzümi dehr tabaңalarına tutdı çü def
Eyledi cev ü cefâ tîrine cânımı hedef
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

8

*Yine başuma belâ arusun üşürdi gönül
Beni bir seng-dilüñ çengine düşürdi gönül
Bilümi бүkdi **Hafî**⁷⁴ yolunu şaşurdi gönül
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

⁷³ Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*'de ve Dinçer, *Hafî Hayatı, Sanatı, Şiirleri*'nde “kaşdı bu kim” şeklindedir.

⁷⁴ *Câmiü'n-Nezâir*'de mahlas “Hufî”, Dinçer, *Hafî Hayatı, Sanatı, Şiirleri*'nde “Hafî” şeklinde okunmuştur.

Kemâl[?]*Murabba*⁷⁵*fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün*

1

Şunma didüm kaşı yayına añun hây gönül
*Şan didüm ki saña baş ele al pây gönül*⁷⁶
Sözümü tutmadun olduñ yine rüsvây gönül
İy gönül vâý bu gönül vâý gönül iy vâý gönül

2

Dâ'imâ aşk işini kendüzine kâr idinür
Bir cefâ-kâr bulur kande ise yâr idinür
Gel anı sevmeye diyicek bizi ağıyar idinür
İy gönül vâý bu gönül vâý gönül iy vâý gönül

3

*Sâkiyâ gel berü şun câm-ı mey*⁷⁷ *nüş idelüm*
Muṭribâ depredivir çeng ü neyi güş idelüm
Bu dilün itdügini biz de ferâmüş idelüm
İy gönül vâý bu gönül vâý gönül iy vâý gönül

4

Gece gündüz bu gönül şem-i ruh-ı yâre bakar
Dâ'imâ kendüzini pervâne-vâr oda yaķar
*Her yaña âvâre olup âb-ı revân gibi aķar*⁷⁸
İy gönül vâý bu gönül vâý gönül iy vâý gönül

5

Dil düşer ruḥlarınuñ şem-ine pervâne gibi
Gördügi nâra atar kendüýi dîvâne gibi
*Ol oda âķıbet yine bu dil yana gibi*⁷⁹

⁷⁵ Ertek-Morkoç, *Câmiü'n-Nezâir*, 1263, 1264. Kemâl mahlaslı bu şairin kim olduğu bilinmemektedir. Câmiü'n-Nezâir'in müellifi olan Eğridirli Hacı Kemâl olması muhtemeldir fakat müellif diğer şiirlerinde Kemâlî mahlasını kullanmaktadır. Ayrıca kendi derlediği mecmuadaki bu şiirin kendisine ait olduğunu "şir-i pişvây-ı ḥod" gibi bir nitelemeyle belirtmemiştir. Dolayısıyla, buradaki Kemâl mahlaslı şairin kimliği belirsizliğini sürdürmektedir.

⁷⁶ Msıra vezne uymamaktadır.

⁷⁷ Vezin gereği "mey" olmalıdır.

⁷⁸ Msıra vezne uymamaktadır.

İy gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül
6

Güzeli göz görür ammâ seven anı dildür

Lâ-cerem kânde ise hûba gönül mâildür

İşimüz bu dil ile hey ki bizim müşküldür⁸⁰

İy gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül
7

Nazm ile sihr içre benüm uş şimdi **Kemâl**⁸¹

Dürr-i nazm eylemede iderdüm sihr-i helâl

Dil eger kosa idi bende nuṭka yazar mecâl

İy gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül

Şâhidî[?]⁸²

Murabba⁸³

fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün

1

Zülf-i dilberden olup vâlih ü sevdây gönül

⁷⁹ Msıra vezne uymamaktadır.

⁸⁰ Neşirde “dille hey ki bezm” şeklindedir fakat vezin ve anlam gereği “dil ile hey ki bizim” şeklinde okunmalıdır.

⁸¹ Msıra vezne uymamaktadır.

⁸² Bu şiir İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesinde “İbrahim (ö. 950 H.) Şâhidî” olarak kataloglanmış, baş tarafı eksik bir yazmadan alınmıştır. Fakat şiir Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede’nin divanında bulunmamaktadır. Şâhidî Beğ ve Mısırlı Şâhidî’nin divanlarında da bu şiir mevcut değildir. Cem şairlerinden olan 15. Yüzyılda yaşamış Edirneli Şâhidî’nin ise divanı günümüze ulaşmamıştır. Bu durumda, Muğlalı Şâhidî’nin divanında yer almayan bir şiiri olma ihtimali daha ağır basmaktadır. Şiirin içinde bulunduğu mecmuadaki diğer şiirler incelenmeli ve ki-me ait oldukları tespit edilmelidir. Ancak bu şekilde bir sonuca ulaşılabilir. Bkz. Mustafa Çıpan, *Muğlalı İbrahim Şahidi Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri Divan ve Gülşen-i Vahdet* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1985); Eyüp Tugay Bahar, *Şahidi Beg’in Divân’ı* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020); Mısırlı Şâhidî, *Divân*, nşr. Osman Kufacı (İstanbul: Kriter Yayınevi, 2020). Bu şiirin varlığından bizi haberdar eden ve makalenin yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÇİPAN’a şükranlarımı sunarım.

⁸³ Şâhidî, *Divân* (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Suna ve İnan Kırac Vakfı Yazmalar Koleksiyonu SR_000088_02), 75a, 76b. Şiirin transkripsiyonu tarafımızca yapılmıştır. Okunamayan bazı kelimelerin yerine /.../ konulmuştur. Şiiri yazma nüshasından okurken eksiklerimizi tamamlayan ve yardımlarını esirgemeyen Hüseyin Ersavaş’a teşekkür ederim.

Koparır başımıza şūr ile gavgāy gönül
 Uyuben aşka bizi eyledi rüsvāy gönül
 Vey gönül vāy bu gönül vāy gönül vāy gönül

2

Ākl pendini bugün gūş idüben bilmedi key
 Kim içer mihr-i semen-berlerle sāğar-ı mey
 Sūzişinden doluben na rem ider nāle çü ney
 Vey gönül vāy bu gönül vāy gönül vāy gönül

3

Işk şehrinde amā yād⁸⁴ olalı kendüye zād
 Ākl vārını kamu hīce verüp eyledi bād
 Kime feryād idem elinden anıñ isteyü dād
 Vey gönül vāy bu gönül vāy gönül vāy gönül

4

Ahd kılmış-idi ki zūlf-i semen-sāya girü
 Baş koşup şalmaya kendözini gavgāya girü
 Şaddı peymānın uyup mihr-i dil-ārāya girü
 Vey gönül vāy bu gönül vāy gönül vāy gönül

5

Bir perī-rū ki ruḥ-ı şem'ine ḥurşid ü kamer
 Yağa pervāne bigi mihr-ile yādına⁸⁵ per
 Acebā kıla mı bu zerre-i bī-kaḍre naẓar
 Vāy gönül vāy bu gönül vāy gönül vāy gönül⁸⁶

6

Virüben şevk ile bir dilber-i hercāyīye cān
 Çıkarur mihr-ile āh iderek çarḥa duḥān
 Delülügünden iderem dün ü gün zār u fiğān
 Vey gönül vāy bu gönül vāy gönül vāy gönül

⁸⁴ Bu kelime "bār" şeklinde de okunabilir.

⁸⁵ Vezin eksik kalıyor, bu kelime başka şekilde okunuyor olabilir.

⁸⁶ 5 ve 6. bentlerin sonunda mütekerrir mısra "vāy" ile başlamaktadır. Diğer bentlerde "vey" şeklindedir. Yazma nüshada olduğu gibi buraya alınmış, herhangi bir tasarrufta bulunulmamıştır.

7

*Dağı ...⁸⁷ Şāhidī şāhidlere meyl
Kolaruñ fūrkatidür cāna bugün hūrkat veyl
Dil elinden ne kıla⁸⁸ koldu gerü hūba tufeyl
Vāy gönül vāy bu gönül vāy gönül vāy gönül*

Tâcîzâde Câfer Çelebi (v. 921/1515)

Murabba⁸⁹

feîlâtün/feîlâtün/feîlâtün/feîlün

1

*Baş açuk yaluñ ayak lāle-sıfat hāy gönül
Yine yıkduñ bize tağlar etegin cāy gönül
Sevdüñ ol gül-ruhu itdüñ bizi rüsvāy gönül
Gönül iy vāy gönül vāy gönül iy vāy gönül*

2

*Dir idüm pîr olıcak olmaya dil ışkâ zebûn
Eksile hırş u heves ğālib ola şabr u sükûn
Pîr olup oldu dağı rağbeti her laḥza füzûn
Gönül iy vāy gönül vāy gönül iy vāy gönül*

3

*Bir ela gözlü kıya-baksa düşer pâyımı dil
Göz bir ebrû-yı siyeh görse şunar yayını dil
‘Aql u fikrin tağıdur cem’ idemez râyımı dil
Gönül iy vāy gönül vāy gönül iy vāy gönül*

4

*Bir perî-ruḥla baña mekr ü firîb eyledi ışk
Ġam-ı derdiyle beni mevte qarîb eyledi ışk
Kesdi hep yād u bilişden ne ğarîb eyledi ışk
Gönül iy vāy gönül vāy gönül iy vāy gönül*

⁸⁷ Kelime okunamamıştır.

⁸⁸ Kelime “kala” şeklinde de okunabilir. Mısranın anlamı tam olarak oturmamaktadır, kelimelerin okunuşları tekrar kontrol edilebilir.

⁸⁹ İsmail E. Erünsal, *The Life and Works of Tâcî-zâde Cafer Çelebi With a Critical Edition of His Divan* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1983), 326, 327.

5

Oldum âşuften tatalı şacı gönümde karar
Nâfe-i müşk gibi yüz tolayup âhir-i kâr
Post-püş olup idem gibi gelür terk-i diyâr
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül

6

Baş koşup yâr ile ol zülf-i semen-sâ yine âh
Guşşadan oldu görüp dil anı şeydâ yine âh
Hürmen-i ömrümi virdi yile sevdâ yine âh
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül

7

Dil görüp ârızuñ şü gibi kim akdı saña
Işk yolında ne hâl ola âceb diyü baña
Bir şuya bakıcı kalmadı ki varmadum aña
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül

8

Hâk ola **Cafer** ecel iy meh-i tannâz gele
Şanma mihriñden anuñ zerreleri vaz gele
Sözleri bu ola her zerreden âvâz gele
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül

Kemalpaşazâde/İbn Kemal (v. 940/1534)

Murabba⁹⁰

fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün

1

Cân virür görmege ol zülf-i semen-sâyı gönül
Şatun alur başına fitne vü gavğâyı gönül
Yakdı yandurdu beni âh bu sevdâ-yı gönül
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül

2

Kıldı şürîde yine zülf-i semen-sâyı beni
Ben mi isterdüm idem âleme rüsvâyı beni

⁹⁰ Kemâlpaşazâde (İbn Kemâl), *Dîvân-ı Kemalpaşazâde* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa (Eyüp), 249113), 41a, 42b. Şiirin yazımında bu nüsha esas alınmış, Mustafa Demirel'in neşri de gözden geçirilip karşılaştırılmıştır. Bkz. İbn-i Kemâl, *Dîvan*, thk. Mustafa Demirel (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1996), 129, 130.

*Dile uyduğum içündür bu baña vây beni
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

3

*Oldı hayrân lebûñe dil bile hicrânda⁹¹ yatur
Zülfüñ ucından iner çâh-ı zenaḥdânda yatur
Gice her kanda olur-ısa ğarīb anda yatur
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

4

*Ġam-ı hicrûñde gönül cân ile enbâz ṭurur
Bezmi-i ıṣkuñda senüñ derd ile dem-sâz ṭurur
Dile uyduğum içün baña bu da az ṭurur
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

5

*Bu gönül ıṣk ıṣını kendüzine kâr idinür
Bir cefâ-kârı bulur kanda-y-ısa yâr idinür
Gel anı sevme diyicek bizi aġyâr idinür
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

6

*Ben dimezdüm virem ol zülf-i semen-sâye⁹² gönül
Sözümü eslemedi gitdi bu bî-çâre gönül
Gönül itdi beni bu vech ile âvâre gönül
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

7

*Bizi derd ü ğam-ıla yâd ider ol yâr dirîġ
Bize yâr itdüġini eylemez aġyâr dirîġ
Dildür iden bizi bu vech ile ğam-ḥ°âr dirîġ
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

8

*Ben beni ıṣka uyup derde düşem şanmaz idüm
Bu belâyı baña dirlerdi ben inanmaz idüm
Güñül olmasa yine ıṣkuña aldanmaz idüm
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

⁹¹ Demirel, 1996 neşrinde “dil bilemez kanda” şeklindedir.

⁹² Demirel, 1996 neşrinde “zülf-i siyeh-kâra” şeklindedir.

9

Göñül ol serv-i revân ayağına akdı yine
 Beni bu hasret ü derd odlarına yakdı yine
 Kendüzin tek тұrur iken dile bıraқdı yine
 Göñül iy vāy göñül vāy göñül iy vāy göñül

Muhibbî, Kânûnî Sultan Süleyman (v. 974/1566)

Murabba⁹³

fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün

1

Görse bülbül gibi her dem gül-i ra'nây göñül
 Olur âşüfte-şîfat hem dahı rüsvây göñül
 Neler itdi baña bu bî-ser ü bî-pây göñül
 Göñül iy vāy göñül vā göñül iy vāy göñül

2

Ben dimezdüm ki göñül zülf-i semen-sāya düşe
 Her kaçan göre perî-rüyı hemân pāya düşe
 Bu göñül yok yire her dem kurı sevdāya düşe
 Göñül iy vāy göñül vā göñül iy vāy göñül

3

Ruḥ-ı zībāsı virür 'āleme nūr ay gibi
 İñlerem şām u seher derd-ile ben nāy gibi
 Kaşı yasıdur iden kâmetümi yay gibi
 Göñül iy vāy göñül vā göñül iy vāy göñül

4

Ser-i zülfine tolaşma dir-idüm saña göñül
 Dahı bed-ter oluban virdüñ aña cān u göñül
 İhtiyār-ıla senüñ yoluña varmalu degül
 Göñül iy vāy göñül vā göñül iy vāy göñül

5

Yiridür ḥāk iderse seni ol zülf-i siyāh
 Göñül ucından irer cism-ile bu cāna tebāh
 Niçe bir eyleyesin gice vü gündüz yiter āh
 Göñül iy vāy göñül vā göñül iy vāy göñül

⁹³ Kânûnî Sultan Süleyman, *Muhbbî Dîvânı* 2, nşr. Kemal Yavuz vd. (İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016), 1759, 1760.

6

*Bulmaduñ iy hasta-dil vaşlma anuñ dest-res
Saña bu dünyâ içinde âh u efgân oldı bes
İy gönül senüñ ucuñdan gülmedüm ben bir nefes
Gönül iy vây gönül vâ gönül iy vây gönül*

7

*Dağı dilberler-ile itmeyeyin kavl ü karâr
Gördüğümce ideyin anları her demde firâr
İhtiyâr elde degül n’eyleyeyin âhir-i kâr
Gönül iy vây gönül vâ gönül iy vây gönül*

8

*Gönlüne uyubanı ‘aklı ferâmûş idesin
Niçe bir yâr hayâlini der-âğûş idesin
İy **Muhibbî** niçe bir zehr-i felek nûş idesin
Gönül iy vây gönül vâ gönül iy vây gönül*

Yakînî (v. 976/1568)

*Murabba*⁹⁴

feîlâtün/feîlâtün/feîlâtün/feîlün

1

*Yine bend itdi saña ol zülf-i semen-sây gönül⁹⁵
Bir rehâ bulmağ için idemedüñ rây gönül
Eyledüñ halk-ı cihana beni rüsvây gönül
Gönül iy vây gönül vây gönül iy vây gönül*

2

*Olalı bu gönül ol hadd-i gülistâna şikâr
Yine bülbül gibi efgân iderüm leyl ü nehâr⁹⁶
Cânımı kıldı n’idem derdine bî-şabr u karâr*

⁹⁴ Ertek-Morkoç, *Câmiü’n-Nezâir*, 1269-1270. Şiir Câmiü’n-Nezâir’de mevcuttur fakat Ömer Zülfe tarafından hazırlanan Yakînî Divanı’nda böyle bir şiir bulunmamaktadır. Divan tertip edildikten sonra yazılmış olabilir. Bkz. Yakînî, *Divân*, nşr. Ömer Zülfe (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009). Şiir mecmuaları üzerine yapılan çalışmalar bu duruma ışık tutacaktır.

⁹⁵ Msıra vezne uymamaktadır. “ol” kelimesi çıkarılırsa olur fakat burada neşirdeki yazım korunmuştur.

⁹⁶ Bu mısra Câmiü’n-Nezâir’in Beyazıt Devlet Kütüphanesi nüshasında “*Âh u efgân iderüm bülbül-veş leyl ü nehâr*” olarak yazılmıştır. (Ertek-Morkoç, *Câmiü’n-Nezâir*, 1269.)

Göñül iy vāy göñül vāy gönül iy vāy göñül

3

Ḳande bir ḥūb nigārı görür ardınca aḳar
Dūzaḥ-ı miḥnet içinde beni odlara yaḳar
Ne göñül girür ele ne yüzüme yār baḳar
Göñül iy vāy göñül vāy gönül iy vāy göñül

4

Sevdi bir māhı göñül düşmedi illā yerine
Düşmeyen yerine ṭān mı ki cihanda yerine
Anda ḳodı yekini sevdi biri sen yerine
Göñül iy vāy göñül vāy gönül iy vāy göñül

5

Derdine çare bula raḥm idesin şandı göñül
Çün vefā bulmadı hicrūñ odına yandı göñül
Bil cefā ṭaşı ile şışedür uşandı göñül
Göñül iy vāy göñül vāy gönül iy vāy göñül

6

Āh nigārum beni bir dem yine eylemedi yād
Dil-i dīwāneyi vaşlı ile eylemedi şād
Kime arz eyleyeyin ḥālūmi feryād ile dād
Göñül iy vāy göñül vāy gönül iy vāy göñül

7

Ol şeh-i zūlm idici kāmēt-i ra nā nidelüm
Hışm idüp ḳullarını eyledi şeydā nidelüm
Ḳul idinmezdi **Yakīnī** seni illā nidelüm
Göñül iy vāy göñül vāy gönül iy vāy göñül

Abdurrahim Tirsî (v. 926/1520)

*Ġazel*⁹⁷

*fâ ilâtün/fâ ilâtün/(fâ ilâtün)/fâ ilün*⁹⁸

İy gönül vahşî gönül vahşî gönül

Kanda gitdüñ kandasın vahşî gönül vahşî gönül

(...)

Gel berü ‘Abdurrahîm-i Tirsîye

Uy bile git dostuña vahşî gönül vahşî gönül

(...)

Edirneli Nazmî (v. 967/1559’dan sonra)

*Ġazel*⁹⁹

fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün

Gördügi hûba akar vây gönül vây gönül

*Beni o dilârâ yakar vây gönül vây gönül*¹⁰⁰

Gördügi dilberün eyler ruh-ı zîbâsına meyl

Göze göz oda düşer vây gönül vây gönül

Her nigârün gam-ı ‘aşkına giriftâr olub âh

Kendüni oda atar vây gönül vây gönül

Gördügi serv-kadün ‘aşkı hevâsına düşüb

Yıl gibi vâyki yiler vây gönül vây gönül

⁹⁷ Emine Aydoğmuş-Yüce, *Abdürrahim Tirsî ve Divanı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 177, 178. Bir hayli uzun olan bu şiirin sadece matla ve mahlas beyitleri buraya alınmıştır. Abdurrahîm Tirsî’nin böyle bir şiiri olduğunu bize söyleyen ve makalenin yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÇİPAN’a şükranlarımı sunarım.

⁹⁸ Gazelin ilk mısraları fâ ilâtün/fâ ilâtün/fâ ilün vezniyle, ikinci mısraları ise bu vezne bir tef’ile eklenerek fâ ilâtün/fâ ilâtün/fâ ilâtün/fâ ilün vezniyle yazılmıştır.

⁹⁹ Edirneli Nazmî, *Divân*, nşr. Sibel Üst (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018), 2237, 2238. Edirneli Nazmî’nin nazire mecmuasında böyle bir nazire silsilesi yoktur. Bu şiir, diğer “ey vây gönül” tekrarlı şiirlere kelime kadrosu bakımından benzese de kesinlik içermemektedir. Yine de burada verilmiştir. Bkz. Edirneli Nazmî, *Mecma’u’n-Nezâ’ir*, nşr. M. Fatih Köksal (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

¹⁰⁰ Msıra vezne uymamaktadır.

Geç hevâyıla hevesden didüğümce **Nazmî**
Oldı veh dahı beter vâý gönül vâý gönül

Aydınlı Visâlî (16. yy.)

Murabba¹⁰¹

fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilâtün/fe ilün

1

Kıluban zülfi-i perîşānuñ ucın cāy gönül
Bizi ğark eyledi sevdāya ser-ā-pāy gönül
Virdi hayret bize bizde komadı rāy gönül
Vāy gönül vāy bu gönül vāy gönül iy vāy gönül

2

Uyalıdan berü ol zülfi-i siyeh-kāra gönül
Bize yād oldı vü yād eylemedi kara gönül
Ġam yazusında bizi eyledi āvāre gönül
Vāy gönül vāy bu gönül vāy gönül iy vāy gönül

3

Dil ucından girer ādem kamu her ne ki görür
Dile uyan kişiler pür-ġam u teşvîş yürür
Bizi merdümde komaz bir güzel ardınca sürür
Vāy gönül vāy bu gönül vāy gönül iy vāy gönül

4

Oldı dīvāne gönül kaçan olur bend-pezîr
Yāreden kim ser-i zülfiñ aña kılsın zencîr
Olur āzāde iken gönle uyan kişi esîr
Vāy gönül vāy bu gönül vāy gönül iy vāy gönül

5

Kıldı dil şifte-i ġam-efzāy beni¹⁰²
Dile n iderdüm uyup vāy beni vāy beni
Āķibet kıldı cihān hāķına rüsvāy beni
Vāy gönül vāy bu gönül vāy gönül iy vāy gönül

6

Gerçi hercā'idür āķir varur elden ele gül
Bî-vefā dimez aķar lik anı gördükce gönül

¹⁰¹ Ahmet Mermer, "XV. Yüzyılda Yazılmış Bilinmeyen Bir Nazîre Mecmuası ve Aydınlı Visâlî'nin Bilinmeyen Şiirleri", *Milli Folklor* 11 (Kış 2002), 93, 94.

¹⁰² Mısra vezne uymamaktadır. Bazı kelimeler eksik olmalı.

Her seher anuñ içün âh idüp ider bülbül
Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül
7

Her nefes oda beni bu iki üç hâl yakar
Kim ne dil girer ele ne yüzüme yâr bakar
Bir vefâsızdan aluram bir neyise aķar¹⁰³
Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül
8

Cehd idüben diler idüm ki didüm aķl-ı şehe
Virmeyem dahı gönül ala göze kara kaşa
İdeyin şîşe-i şabrı yine dil çekdi taşa
Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül
9

Tep beyân eyle **Visālî** gam-ı dil kışşaların
K’eyle bahş eyledüñ ol kışşaların hişşelerin
Çekemez her kim olur ise gönül guşşaların
Vây gönül vây bu gönül vây gönül iy vây gönül

Belîğî (16. yy.)

Gazel¹⁰⁴

fâ ilâtün/fâ ilâtün/fâ ilâtün/fâ ilün

İy perî sevdâ-yı zülfüñle olup şeydâ gönül
Eyledi ben âşıkı âlemde rüsvây gönül¹⁰⁵

(...)

İy **Belîğî** yok durur ölmekden özge çâresi
Bir oñulmaz derde uğratdı beni derdâ gönül

Esrâr Dede (v. 1211/1797)

Muhammes¹⁰⁶

¹⁰³ Mısra vezne uymamaktadır.

¹⁰⁴ Yunus Kaplan, “Belîğî ve Dîvânçesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 22 (2019), 418.

¹⁰⁵ Mısra vezne uymamaktadır.

¹⁰⁶ Hasan Ali Kasır, *Esrâr Dede Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı’nın Karşılaştırmalı Metni* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), 180, 181; Esrâr Dede, *Dîvân*, thk. Osman Horata (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019), 114, 115; Esrâr Dede, *Dîvân-ı Esrâr Dede* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Ek, 262813), 24a. Kasır tezinde redif “dilüm”, Horata neşrinde ise “dilim” şeklinde okunmuştur. Fakat yazma nüshada redif “دلم” şeklindedir, dolayısıyla

mefûlû mefâîlû mefâîlû fe'ûl

1

Zahm-ı elemüñ dutdı serâ-pây dilem

Âteşlere yandı yine ey vây dilem

Ortada gezer bî-ser ü bî-pây dilem

Olmuş bütün âlemlere rüsvây dilem

Ey vây dilem vây dilem vây dilem

2

Düşdi düşeli ol büt-i ayvâre dilem

Seng-i sitemi eyledi şad-pâre dilem

Bir âşık-ı üftâde-i âvâre dilem

Derd oldı benüm başuma bî-çâre dilem

Ey vây dilem vây dilem vây dilem

3

Dil oldığı günden berü giryân dilem

Durmaz gece gündüz ider efğân dilem

Hecr âteşine olmada süzân dilem

Dil oldığına oldı peşimân dilem

Ey vây dilem vây dilem vây dilem

4

Men cevır ü cefâñ-ile şafâ-mend dilem

Çan ağlamadur şimdi şeker-ğand dilem

Laht-ı cigerümdür baña gül-ğand dilem

İercî-i fiğānum gibi ser-bend dilem

Ey vây dilem vây dilem vây dilem

5

Vaşf itsem eger hâl-i diğer-gün dilem

İāmemle zebānumdan akar ħūn dilem

Esrār ben ol āşık-ı meftūn dilem

Kim oldı bu mısra'baña mazmūn dilem

Ey vây dilem vây dilem vây dilem

buraya "dilem" şeklinde yazılmıştır. Şiirin transkripsiyonunda yazma nüshası dik-kate alınmıştır.

Sonuç

Netice itibariyle, Türk edebiyatında oldukça geniş bir halkaya sahip olan “ey vây gönül/dilem” nazire silsilesinin zemin şiiri hakkında çeşitli ihtimaller vardır. *Divan-ı Kebir*’deki bahsi geçen gazelin ve İtrî’nin Segah Ayini’ndeki rubailerin bu silsileyle bir bağının olması muhtemeldir. Bunun yanında, Kışverî’nin mülemması bu silsilenin kaynağının *Divan-ı Kebir* olma ihtimalini desteklerken aynı zamanda Türk edebiyatındaki zemin/vasıta şiir tartışmasına başka bir boyut kazandırmaktadır: Acaba sanılanın aksine Kışverî, Ahmed Paşa’ya değil de Ahmed Paşa mı Kışverî’ye nazire yazmıştır? Bu durumda, Şeyhoğlu Mustafa’nın iki gazeli nasıl konumlanmalıdır?

Anadolu sahasında çeşitli yüzyıllarda izleri görülen bu silsilenin kaynağının Kışverî olduğu düşünüldüğünde hem Farsça hem de Türkçe olan mütekerrir mısralar anlam kazanmaktadır. Silsile Hz. Mevlânâ ile Farsça olarak başlamış, -Fars edebiyatında başka örnekleri de olabilir.- Farsça-Türkçe bir mülemma ile Türk edebiyatına ilham olmuş ve muhtemelen Ahmed Paşa vasıtasıyla geniş çevrelere yayılmıştır. Silsilenin somut olarak son halkasını teşkil eden Esrâr Dede ise başka bir vezinle “ey vây dilem” ifadesine dönmüş, ulaşabildiğimiz kadarıyla silsileyi nihayete erdirmiştir.

Kaynakça

- Ahmed Paşa. *Divan*. nşr. Ali Nihad Tarlan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1966.
- Ay, Ümrân. “Klasik Türk Şiirinde “Gidelüm Bâri Şehründen” Redifli Gazeller Üzerine Bir İnceleme”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6/4 (Aralık, 2023), 902-923. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3533631>
- Aydoğmuş-Yüce, Emine. *Abdürrahim Tîrsî ve Divanı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Babaarslan, Giyâsi. “Cem Sultan’ın Türkçe Divanı’nda Bulunmayan Bazı Şiirleri”. *Türkoloji Dergisi* 2/24 (2020), 55-116. <https://dergipark.org.tr/en/pub/turkoloji/issue/58202/812713>
- Bahar, Eyüp Tugay. *Şahidî Beg’in Dîvân’ı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çalışır, Ahmet. *Mevlevî Âyinleri*. Konya: Konya Büyükşehir Kültür Yayınları, 2016.
- Çıpan, Mustafa. *Muğlalı İbrahim Şahidi Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri Divan ve Gülşen-i Vahdet*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1985.
- Dede Ömer Rüşenî. *Dîvân*. thk. Orhan Kemâl Tavukçu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap, 2020. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-265524/dede-omer-ruseni-divani.html>
- Dinçer, Sedanur. *Hafî Hayatı, Sanatı, Şiirleri*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Edirneli Nazmî. *Dîvân*. nşr. Sibel Üst. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-206284/edirneli-nazmi-divani.html>
- Edirneli Nazmî. *Mecma’u’n-Nezâ’ir*. nşr. M. Fatih Köksal. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195954/mecmaun-nezair-edirneli-nazmi.html>
- Ergin, Muharrem. “Melîhî”. *Journal of Turkish Language and Literature* 2/1-2 (Şubat 2012), 59-78. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17037/177869#article_cite
- Ertek-Morkoç, Yasemin. *Eğridirli Hacı Kemal’in Câmiü’n-Nezâir’i 1. Cilt*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Erünsal, E. İsmail. *The Life and Works of Tâcî-zâde Cafer Çelebi With a Critical Edition of His Divan*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1983.
<https://archive.org/details/lifeworksoftaciz0000unse/page/n3/mode/2up>
- Esrâr Dede. *Dîvân*. thk. Osman Horata. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.
<https://i.tmgrup.com.tr/fikriyat/ebooks/esrar-dede-dvni-1569328992675.pdf>
- Esrâr Dede. *Dîvân-ı Esrâr Dede*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Ek, 262813, 1-122. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/262813>
- Fatih Sultan Mehmed (Avnî). *Dîvân*. nşr. Muhammed Nur Doğan. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78360/avni-fatih-divani.html>
- Fâtih Sultan Mehmed (Avnî). *Dîvân-ı Sultân Mehmed*. Konya: Yusuf Ağa Kütüphanesi, 111409, 1-75.
<https://portal.yek.gov.tr/works/advancedsearch/full>
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Rubâiler*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık, 1982.
- Kadaş, Sercan. *Ahmed Paşa Divanı: Tenkitli Metin-Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük*. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Kalpaklı, Mehmet. “Osmanlı Şiir Akademisi: Nazire”. *Türk Edebiyatı Tarihi* 2. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, 133-137.
- Kânûnî Sultan Süleyman. *Muhibbî Dîvânı* 2. nşr. Kemal Yavuz vd., İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.
<https://ekitap.yek.gov.tr/urun/muhibbi-divani--takim-2-cilt-604.aspx>
- Kaplan, Yunus. “Belîğî ve Dîvânçesi”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 22 (2019), 359-448.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/devdergisi/issue/77494/1304016>
- Karamanlı Nizâmî. *Dîvân*. nşr. Haluk İpekten. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap, 2020.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-265523/karamanli-nizami-divani.html>
- Kasır, Hasan Ali. *Esrâr Dede Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Karşılaştırmalı Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kemâlpâşazâde (İbn Kemâl). *Dîvân-ı Kemalpâşazâde*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa (Eyüp), 249113, 1-70.
<https://portal.yek.gov.tr/works/detail/249113>
- Kişveri. *Divan-ı Kişveri*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm, 658638, 1-77. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/658638>
- Köksal, M. Fatih. *Sana Benzer Güzel Olmaz –Divan Şiirinde Nazire-*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2018.

Mermer, Ahmet. "XV. Yüzyılda Yazılmış Bilinmeyen Bir Nazîre Mecmuası ve Aydınlı Visâlî'nin Bilinmeyen Şiirleri". *Milli Folklor* 11 (Kış 2002), 75-94.

<http://katalog.tdk.gov.tr/details?id=41579&materialType=MKL&query=XV.+y%C3%BCzy%C4%B1lda+yaz%C4%B1m%C4%B1%C5%9F+bilinmeyen+bir+nazire+mecmuas%C4%B1+ve+Ayd%C4%B1n%C4%B1+Visali%27nin+bilinmeyen+%C5%9Fiiirleri&detailType=modal>

Mermer, Ahmet vd., *Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Basım, 2009.

Mevlânâ. *Dîvân-ı Kebîr*. çev. Abdülbâki Gölpınarlı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım, 2007.

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed. *Dîvân-ı Kebîr*. Ankara: Ptt Genel Müdür-lüğü, Tıpkıbasım, 2012.

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Mevlevî-i Rûmî. *Külliyât-ı Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*. nşr. Bedüzzamân Fûrûzanfer. Tahran, Sipihr Matbaası, 1363.

Mısırlı Şâhidî. *Dîvân*. nşr. Osman Kufacı. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2020.

Mutriban. "Hicazkâr Âyin-i Şerîf – Hâfız Ahmet Çalışır". Erişim 25 Eylül 2025.

<https://www.mutriban.com/mevlevi/ayin-i-serifler/hicazkar-ayin-i-serif/>

Mutriban. "İsfahan Âyin-i Şerîf – M. Zekâi Dede". Erişim 25 Eylül 2025.

<https://www.mutriban.com/mevlevi/ayin-i-serifler/isfahan-ayin-i-serif/>

Mutriban. "Segâh Âyin-i Şerîf – Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi". Erişim 25 Eylül 2025.

<https://www.mutriban.com/mevlevi/ayin-i-serifler/segah-ayin-i-serif/>

Sertkaya, Osman Fikri. "Azerbaycan Şâirlerinin Çağatayca Şiirleri (3) Ni'metullâh Kişverî'nin Doğu (Çağatayca) Türkçesi Ve Batı (Osmanlı) Türkçesi ile Nazireleri". *Journal of Turkish Language and Literature* 41 (Aralık 2011), 67-90.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17027/177784>

Şâhidî. *Dîvân*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Suna ve İnan Kırâç Vakfı Yazmalar Koleksiyonu SR_000088_02.

https://katalog.iae.org.tr/yordam/?p=1&dil=0&q=SR_000088_02&alan=kunyeDemirbasKN_txt&demirbas=SR_000088_02

Şeyhoğlu Mustafa. *Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Feraşşâd)*. thk. Hüseyin Ayan. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1979.

Tavukçu, Orhan Kemal. "Ahmet Paşa'nın "Gönül Murabbaı"nın Etkisinde Yazılan Musammatlar". *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*. 2/1015-1020. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2009.

Tavukçu, Orhan Kemal. *Hallîlî and His Fûrkat-nâme*. Harvard: Harvard University, 2008.

Timurtaş, Faruk K. *Osmanlı Türkçesi Metinleri II*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1974.

Türk, Fatma. *Klasik Türk Edebiyatında “Gönöl” Redifli Manzumeler*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Yavuz, Kemal. “Dil ve Edebiyat”. *Fatih ve Dönemi*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2004. 329-353.

Yavuz, Kemal. “Türk Şiirinde Nazire”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 10 (2013), 359-424.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/devdergisi/issue/4674/63663>

